

El Diario d'Ortí i Major i la Guerra de Successió a València

Vicent Josep Escartí
Universitat de València / IIFV
vicent.j.escarti@uv.es

Resum: El present treball fa un recorregut per l'obra memorialística de l'escriptor valencià Josep Vicent Ortí i Major, que va narrar al seu *Diario (1700-17015)* la Guerra de Successió al seu país. S'ofereix una descripció del manuscrit que conserva aquell text i, també, es fa síntesi de les notícies més destacades que conté l'obra.

Paraules clau: Josep Vicent Ortí i Major, Diario, memorialística, València, Guerra de Successió.

Abstract: The present article takes a look to the memorialistic work of the valencian's writer Josep Vicent Ortí i Major, who narrate to his *Diario (1700-17015)* the War of Succession in his country. A description of the manuscript preserved therein is also given, as well as a summary of the most outstanding contained news.

Keywords: Josep Vicent Ortí i Major, Diario, memorialistic, València, War of Succession.

1. El *Diario (1700-1715)* d'Ortí i Major.

Josep Vicent Ortí i Major (1673-1750) ja va ser comptat entre els escriptors valencians quan Vicent Ximeno va elaborar el seu conegut catàleg. Tanmateix, la seua obra no ha estat massa estudiada i només posseïm pocs treballs que se n'hagen ocupat (ESCARTÍ, 1994; FURIÓ 2001; SANSANO 2001; ESCARTÍ 2007). A banda de l'obra poètica –part de la qual es troba redactada en català–, Ortí va ser l'autor d'un dietari de gran interès, que centra ara aquest treball nostre.

El manuscrit original es conserva a la Biblioteca de la Universitat de València i ja fou inventariat i descrit sumàriament per Gutiérrez del Caño (1913, II: 357). Poc després, Francesc Almarç Vázquez (1919: 337-339) també en feia un comentari sobre seu contingut. A principis del segle XX portava la signatura M-103, però actualment és el ms. 460. Ha estat citat per quasi tots els autors contemporanis nostres que s'han ocupat de la Guerra de Successió a València –des de Gascón Pelegrí fins a Pérez Aparicio o Cervera Torrejón–, però només s'ha editat fa deu anys (ESCARTÍ, 2007).

El volum manuscrit presenta 379 fulls útils a doble cara i, a més, diverses pàgines en blanc, deixades així, sense dubte, per l'autor, que pensava afegir-hi textos. Es troba enquadernat en tafilet, amb alguns adornaments en or. Porta per títol, al primer full: *Diario de lo sucedido en la ciudad de Valencia desde el día 3 del mes de octubre del año de 1700 hasta el día 1º del mes de setiembre del año de 1715, escrito por D. Josef Vicente Ortí y Mayor*. Prové de

la biblioteca del catedràtic Francesc Xavier Borrull, el qual, en llegar a la Biblioteca de la Universitat de València la seua col·lecció particular, col·laborava a refer-la, després de l'incendi patit per la institució valenciana a conseqüència d'una bomba llançada pel mariscal Suchet durant la Guerra del Francès. Aquell llegat bibliogràfic ingressà a la Biblioteca Universitària el 17 de juliol de 1838, tal com figura a l'*Inventario o índice de la biblioteca que el señor don Francisco Javier Borrull y Vilanova legó a la Universidad Literaria en su último testamento ante don Carlos Solisa, en 20 de noviembre de 1837*, conservat ara a l'esmentada biblioteca (*Caixa de llegats*).

Pel que fa al contingut del volum d'Ortí, convé destacar que ens trobem davant un dietari privat, que aconpleix en gran mesura les característiques que s'han atribuït a aquesta mena de textos (ESCARTÍ, 1990) i que es pot inscriure perfectament dins la relativament rica producció valenciana de textos memorialístics (ESCARTÍ, 2010). Un d'aquells trets definitoris és el fet de no estar pensats per a la seua publicació, com el mateix Ortí, en aquest cas de manera ben explícita, ens diu:

Nadie me culpe –si es que llega a leer esto- las prolixidades, menudencias y circunstancias que he puesto, pues puede ser que en adelante, por el tiempo, sirvan. Y más que esto lo hago sólo para mí, no para sacar a luz, pues para esto callaría algunas cosas y procuraría disponerlo de otra forma, si sabía [77].¹

No hi havia la voluntat de donar a impremta un text com aquell, encara que, també, existia la possibilitat –ni que fos remota– de la lectura per part d'un amic, d'un conegut o, com en el nostre cas, dels estudiosos o encuriosits d'una altra època, en atenció al doble temps que posseeix tota escriptura: el de l'autor, immediat, i el del lector, llunyà.

També podem afirmar sense dubte que ens trobem davant un dietari pel fet que el seu autor organitza i anota les dades en temps *diaris*. Molt rarament l'anotació d'un esdeveniment es remunta als antecedents o l'autor ens dona conseqüències futures, sinó que Ortí, per la mateixa estructura del text, va prenent nota de manera successiva, cada dia. A més, constatem que es tracta del manuscrit original d'Ortí perquè ens trobem amb la presència de fragments ratllats i reescrits, notes marginals, obliterats, espais en blanc reservats per a anotacions o dades que ja no s'incorporaren, etc., que detectem pertot arreu, de manera que observem l'activitat dietarística d'Ortí, sense cap reelaboració posterior. Només en alguns fragments fa l'efecte que l'autor va reescriure alguna nota presa anteriorment o bé, que passava a net les seues anotacions, provinents potser d'uns fulls solts o d'algun altre quadern des d'on ho podia copiar al seu dietari.

Per altra banda, cal dir que la concepció del *Diario* és clarament deutora de l'esdeveniment més important que va sacsejar Europa en aquells anys. De fet, Josep Vicent Ortí inicia el seu relat amb la malaltia final de Carles II i

¹ Indiquem, a partir d'ara el número de la notícia referida per Ortí, entre claudàtors, seguint la nostra edició.

l'acaba justament amb la mort de Lluís XIV. Ara bé: quan Ortí va començar el seu dietari amb les notícies de l'estat de salut de l'últim Àustria espanyol, encara no s'havia iniciat la guerra i quasi res feia preveure el que va ocórrer després, malgrat que les dues faccions ja existien, als territoris hispànics, bastants anys abans de morir Carles II. Per tant, és molt possible que els primers anys del dietari –entre 1700 i 1705– l'autor els refés a posteriori, tal vegada, impulsat pels esdeveniments valencians de la Guerra de Successió. És possible, també, que aquells primers anys fossen motivats, només, pel canvi de segle, i sense un objectiu concret destacat, i és per això que podem detectar una baixa intensitat en la incorporació de notícies, en comparació amb els anys que els seguiran. Per altra banda, és molt clar, per a l'autor, que la mort de Lluís XIV significà l'acabament d'un temps concret, d'un període de la història que ell havia viscut en primera persona. I és per això que després ja no anotà res més, tot i que la seua activitat com a escriptor es va perllongar la resta de la seua vida. Finalment, també és possible que hagués continuat la seua activitat dietarística en un altre volum. Però, d'haver estat així, algun rastre ens hauria pervingut.

La tasca memorialística “creativa” d'Ortí, es veurà, encara, completada pel seu afany erudit, quan copia i transcriu documents dins el dietari. Alguns han arribat fins a nosaltres i d'altres no. I cal assenyalar que, en usar el seu volum com una espècie d'arxiu de documents, s'ajustava també a una actitud present en altres dietaristes del moment.² Però aquella actitud significarà, a la fi, quasi l'extinció del gènere. És a dir, des del moment que els dietaristes renunciïn a redactar per ells mateixos la notícia i confien en relacions, premsa periòdica impresa i altres papers que podríem qualificar d'arxiu o documentals, es troben a una passa de ser simples recol·lectors de notícies publicades o de documents “curiosos”, deixant de banda l'elaboració personal del relat.

Pel que fa al contingut, com és habitual als dietaris, és molt heterogeni. Tanmateix, en començar a fer-se present la guerra a terres valencianes, serà l'agitació social i política que comportà, la que centre les anotacions d'Ortí. L'estada del rei Carles III a València i, després, ja reintegrada la ciutat al poder borbònic, els quefers i les notícies dimanades dels governants locals, així com l'actuació dels militars i dels funcionaris enviats des de Madrid, seran el centre d'interés principal del nostre dietarista. Tot i que no hem d'oblidar la seua religiositat i, també, altres aspectes més quotidians del dia a dia de l'urbs valenciana. En opinió d'Almarche Vázquez –que és, potser, una miqueta exagerada, però no desencaminada del tot, en la seua ponderació final– Ortí

va siguiendo día por día y suceso por suceso, todo lo que acontecía en la ciudad y sobre todo, como iniciado y perteneciente a familia de oficiales del reino, estuvo enterado de cuanto sucedía en lo íntimo de los consejos, conciliábulos de las autoridades para sostener el partido de Felipe V, del cual se

² El costum d'incloure documents als dietaris ja es pot detectar, per exemple, al segle XVII, al *Dietari de Pujades* (PUJADES, 1975-1976). Coetani d'Ortí és el treball de Isidre Planes, que també inclou documents eixits de les premses i d'altres, entre les seues anotacions.

declara partidario, aunque en público no actuó. Este libro será siempre la mejor guía para el estudio del desconcierto que penetró en toda la ciudad, de las debilidades y bajo prestigio de los mandatarios del poder y de las inocentes seguridades que se tomaron los austriacos para asegurar su dominio. Las venganzas y destierros e iniquidades que se cometieron con los austriacos vencidos, a quienes se consideró ladrones y salteadores de caminos, castigándoles con toda la saña y sangre fría. A pesar, pues, de su afecto a la dinastía borbónica y quitando lo que pudiera cegarle la pasión, es este manuscrito una de las fuentes principales de estudio de dicho período juntamente con el Dietario de Isidro Planes y la rara obra de Bello Rustico Valentino, compuesta por el ciceroniano José Manuel Miñana (ALMARCHE, 1919, 339).

Però, passem a veure-ho amb més detall, tot tenint en compte els grans blocs cronològics i temàtics que podem detectar al text d'Ortí i en què temtem de dividir-lo, per fer-ne algunes reflexions que no pretenen ser exhaustives –no podem comentar cada notícia recollida per Ortí, ara i ací–, sinó simplement orientatives.

2. Les notícies recollides per Ortí i Major.

El dietari d'Ortí comença a donar notícies a partir del dia 3 d'octubre del 1700, justament, com ja hem dit, amb una anotació sobre l'estat de salut precari de Carles II. Les anotacions d'Ortí més destacables, per al que queda d'aquell any, giren, bàsicament, al voltant de la mort del rei, els actes funeraris posteriors, la qüestió successòria –només assenyalada amb la inclusió d'una còpia de la carta que el rei de França, Lluís IXV, envia a la reina viuda d'Espanya, tot acceptant la corona espanyola per al seu nét Felip, duc d'Anjou [39]–, i amb un especial èmfasi en els actes protocolaris que tot allò desencadena –un interès que aprofitem per dir que no l'abandonarà en cap moment del seu escrit. Només s'aparta d'aquelles qüestions quan, el 5 de desembre, Ortí fa un dels relats més llargs i detallats del seu dietari, narrant l'ajusticiament d'un home considerat heretge per la Santa Inquisició [47]. El relat és colpidor en alguns passatges i és, també, molt minuciós, pel que fa a la descripció de la disposició de les coses i pel que fa als cerimonials i els protocols. És, igualment, el primer moment en què Josep Vicent Ortí ens vol donar una imatge d'imparcialitat i de certesa sobre allò que escriu, i així, quan parla dels errors teològics del condemnat, Ortí afirma que “solo he puesto aquellos de que con certidumbre me acordava haver oído, pues para ver la función pude lograr una silla dentro de el coro” [47]. Tenim, per tant, Ortí, testimoni de vista d'aquell acte de fe celebrat a València en la data ja expressada. Possiblement, aquell relat estava destinat a formar una *relació* a banda, sobre aquell tema ara tan macabre, però que llavors suscitava una gran curiositat, com ho testimonia, entre altres, l'existència d'un manuscrit del predicador fra Tomàs Güell, que porta per títol *Relación puntual de los autos*

particulares de fe que el Santo Tribunal de la Inquisición celebró en el real convento de Predicadores de la ciudad de Valencia, desde el año 1720 hasta el de 1753 (ALMARCHE, 1919, 354). Comptat i debatut, aquell any 1700 es va tancar amb una cinquantena d'anotacions destinades a cobrir els seus últims mesos.

Pel que fa a l'any següent, només apareixen unes trenta entrades, dedicades majoritàriament a actuacions litúrgiques a la Seu o en altres parròquies i, destaca la notícia de l'entrada de Felip d'Anjou "en sus dominios de España el día 22 de enero, día de san Vicente Mártir, patrón de esta ciudad de Valencia" [67]. Una coincidència que, en un home com Ortí, no podia passar desapercebuda: de fet, la religiositat ingènua d'Ortí el fa interpretar coincidències o fenòmens naturals com manifestacions divines. Això sí, sempre que no siguin interpretades com signes del favor de la divinitat a Carles III d'Àustria, com veurem més avall.

Menys atenció encara li dispensà Ortí a l'any 1702, al seu dietari, atés que sols anotà tres entrades: dues dedicades al casament de Felip V amb Maria Gabriel·la de Savoia i una altra a la festa celebrada per haver-se acabat l'obra de Sant Joan del Mercat [83-85].

Pel que fa al 1703, només hi apareixen quatre anotacions de caire religiós, mentre que el 1704 Ortí no hi anotà res.

És a partir del 1705 quan podem advertir un canvi clar en la seua actitud respecte al dietari que havia iniciat o que, potser, iniciava ara, anotant només allò que recordava dels anys anteriors. De fet, entre el dia 29 de juny de 1703 i el 3 d'octubre de 1705, Ortí no va anotar res. En aquesta darrera data, però, apareix la primera referència al conflicte bèl·lic: a València comencen a fer-se rogatives perquè s'havia "voluntariamente entregado Tortosa al señor archiduque, que pretendía la corona de España" i es demana "que la divina misericordia nos librasse a esta ciudad y reyno, de la guerra y de los enemigos que teníamos tan cercanos" [90]. És significatiu que dos dies més tard Ortí done la notícia de la rogativa on es fa l'oració "que se acostumbra *tempore belli*" [92]. Es tracta, doncs, de la constatació de l'inici de les hostilitats entre tots dos bàndols, a terres de la Corona d'Aragó, segons el *Diario* d'Ortí. Des d'anys abans hi havia hagut, a València, algunes mostres dels partidaris de l'Àustria, però Ortí, d'això, no ens diu res. Tanmateix, la idea de la guerra apareix sovint, a partir d'aquells moments: hi ha referències més o menys imprecises a Alcanyís i a Badajoz [108], o a "una novena para implorar las victorias de nuestro monarca Felipe V", datada el 22 de novembre de 1705 [126], a poquíssims dies de la caiguda de València en mans dels austriacistes i quan Basset i els seus, des d'agost, es troben a Dénia (CERVERA TORREJÓN, 2003, 73-76). El 10 de desembre, però, comença a transmetre Ortí al seu dietari les notícies sobre la unió del militar català Rafael Nebot –fins aquell moment felipista– a Basset, i, de seguida, el que serà l'inici de la conquesta de l'antic regne de València per a Carles III: "tomaron cuerpo los enemigos y ocuparon al amanecer la villa de Oliva, y a mediodía la ciudad de Gandía" [128]. No es tracta ací de recontar, amb altres paraules, el que anota Ortí. Simplement volíem constatar que en aquells moments la seua narració es fa més intensa –pel que fa als dies en què dedica un temps a escriure al seu

Diario–, i és precisament a partir d'aquelles dates quan Ortí començarà a prendre –sobre el paper, perquè a la seua vida real ja devia haver-lo pres feia molt de temps– un clar partit a favor de Felip d'Anjou. Les previsions de la ciutat i la situació de la gent del cap i casal, ocupen les pàgines del manuscrit: “los ánimos sediciosos y malcontentos que se animavan con la franqueza que por espacio de diez años les ofrezía el señor archiduque” [132], en al·lusió a les franquícies que oferia Basset als seus seguidors. Ortí narra amb destresa i verisme el lliurament de València a les tropes de Basset, en un relat detallat i que s'ajusta al que coneixem per altres fonts, i deixa constància, també, del fervor popular per la causa de Carles III. I tot això, narrat des de l'òptica d'un enemic dels autriacistes i de qui ho ha presenciats en primera persona, com ell mateix ens ho confirma:

assí que se divisaron a las puertas de la ciudad, como todos los portales estaban cerrados, la gente de dentro se descolgava por el muro y portal de Ruçafa para salir a incorporarse con la que venía, lo que se observó desde el Baluarte de la casa de las Armas donde yo estava desde la una de la noche, martes, hasta las primeras oraciones de el miércoles. Desde allí se observó también las tropas y cuadrillas de los labradores de la huerta, que ivan armados a incorporarse con los enemigos, llegando a tan locos extremos estas demonstraciones que el número de las mugeres labradoras que ivan a ver los soldados excedía casi al de los hombres [133].

Encara, Ortí aprofita aquella notícia –que segurament redactà uns dies més tard– per adjuntar una còpia dels capítols signats entre la ciutat de València i les tropes de Basset, tot proclamant Carles d'Àustria rei de València, amb data de 15 de desembre de 1705 [133].

La situació de València durant aquells primers dies del domini dels autriacistes havia de ser francament “excitada”. I Ortí, a les seues anotacions, ens ho va contant. De manera que podem trobar un frare caputxí que va a besar la mà a Basset –cosa que ell considera un escàndol–, al costat de l'assaig dels villancets de Nadal a la seu –un tema que li interessava particularment, en tant que autor d'aquell tipus de textos i afeccionat a la música [136]–, i, un poc més avall, la notícia que el dia 28 de desembre “estuvo tan desenfrenada la pleba que casi todo el día fue un continuado motín, queriendo matar a los cavalleros y apasionados al señor Felipe V y aún al señor arçobispo” [139]. Tot anava a tenir el seu lloc, doncs, en aquell text d'Ortí. A l'any 1705 Ortí havia dedicat unes cinquanta entrades, i la major part d'elles –i les més interessants–, centrades ja en aspectes relacionats amb la contesa bèl·lica que tot just començava a terres valencianes en aquells mesos.

L'any 1706 l'efervescència de la capital dels valencians degué ser màxima, a nivell social, polític i religiós –un aspecte importantíssim en aquell moment, sovint negligit. El virrei borbònic Villagarcia –que s'havia inhibit pràcticament de les negociacions per al lliurament de la ciutat a Basset– i l'arquebisbe Folch de Cardona, que acabaria sent autriacista per defensar els

drets dels eclesiàstics contra el regalisme dels ministres borbònics, abandonaven la ciutat a principis d'any [141-142]. Les tropes de Felip V, instal·lades a Xiva, varen ser atacades per Basset i aquest va ser vençut i “se vio precisado Bacet a bolverse al otro día con tan precipitada fuga que casi desamparó la artillería, pues vino a quedar con cinco o seys hombres solamente” [143]. Uns dies més tard, també patiren els austriacistes una nova desfeta en una eixida realitzada a Burjassot [147]. Entre ambdós enfrontaments, Josep Vicent Ortí i Major ens conta com va ser empresonat, per trobar-se involucrat en una conspiració. La pena era de pèrdua de la llibertat i desterrament, a Barcelona, però a la fi, el nostre dietarista no la va patir, “por las eficazes diligencias que se hizieron,” i que segurament foren fetes per part del seu oncle, Jacint Ortí, canonge poderós de la seu de València [145]. Sovint apareixen rogatives [149], transllats de monges dels convents d'extramurs a l'interior de la ciutat [148, 149, 170], registres de les cases dels borbònics per part de les tropes de Basset [150], nomenaments de càrrecs i moviments de tropes [150] i situacions tenses entre els partidaris d'un bàndol i de l'altre es donaven ara i adés [168, 172]. Ortí, des de la seua perspectiva, considera la pluja un indici diví, un indici de dol, davant determinats actes dels austriacistes i, en especial, de la presència de tropes herètiques: “pareze que el cielo mostró también sentimiento, pues inmediatamente empezó a llover una agua muy recia y fuerte, como llorando de ver tanta osadía” [151]; i una mica més avall insisteix:

Este día amaneció con una gran tempestad, assí de lluvia como de truenos –cosa irregular para el mes de enero. Que como eran tan estraños los errores de la tierra, para manifestar el cielo su dolor, huvo de explicarle con irregulares demostraciones [152].

I a aquesta confusió caldria afegir la presència permanent dels exèrcits estrangers als carrers de València, des de l'arribada de *milord* Peterborough, generalíssim de la reina Anna d'Anglaterra, el dia 4 de febrer de 1706 [172]. Uns exèrcits anglesos que són vistos clarament com enemics invasors per Ortí, i dels quals no deixa passar l'oportunitat per a malparlar-ne i col·laborar a difondre rumors i propaganda contra ells i, sobretot, contra la seua religió i la seua reina [172-174]. Però també narra amb goig els enfrontaments entre Peterborough i Basset, que evidencien un clar sentiment de “classe” en els comportaments de l'anglès respecte al valencià: el *milord* reclamava el lloc de preeminència que li corresponia per sang i càrrec, mentre Basset gaudia d'una popularitat elevadíssima als ulls del poble [175-188], la qual cosa era, en última instància, insuportable per a la noblesa –fos del bàndol que fos i de qualsevol nacionalitat. Però l'anglès, per la seua banda, tampoc no podia guanyar-se a gent com Ortí, preocupadíssims pels seus comportaments religiosos i, en especial, pel seu menyspreu a la litúrgia catòlica, un aspecte que tantes pàgines ompli al dietari i que evidencia l'interés del seu autor per totes les qüestions relacionades amb aquell tema i amb la religió en general. Així, es pot llegir “el poco respeto con que estava milord en la capilla de Nuestra Señora y en la iglesia mayor, bolviéndose de espaldas al altar, hablando con las mugeres y sin arrodillarse ni hazer la más leve cortesía a las sagradas

imágenes, como al fin herege que era” [175]. Comenta, també, Ortí, el nomenament del títol de marquessa de Cullera atorgat per Carles III a la mare de Basset, Esperança Ramos, que viurà des d’aquell moment a València, ocupant un lloc destacat, quan tot apunta a la seua situació econòmica més bé precària tot just abans d’arribar-hi el seu fill [181].

La situació de desajustament de les estructures socials durant aquells primers mesos d’ocupació austriacista de la ciutat, als ulls d’Ortí, li arriben a fer exclamar, davant la celebració pública del natalici de la reina Anna: “¡O, infeliz Valencia! ¿A qué estado te precipitó tu misma desgracia? Pues una ciudad tan cathólica celebra o a lo menos sufre y permite celebrar en su sitio la obstinación herética” [185].

Però també es fixa, el nostre dietarista, en qüestions quotidianes: Basset patí “amagos de aplopegía (...) y aún dicen que se le torció la boca a un lado” [188]. O la circumstància de la mort d’un anglès, i el seu soterrament “haziendo públicamente sus ritos y ceremonias” [188], la qual cosa provoca en Ortí el rebuig més enèrgic, fins que arriba a exclamar: “¡O, infeliz Valencia, en cuyo cathólico sitio ha plantado aora su pernicioso cáthedra Lutero! ¡O, quiera Dios que se purifique luego esta triste habitación con más nobles ejercicios!” [189]. Pel que fa als anglesos i llurs costums religiosos, Ortí ens relata un episodi incomprensible que degué ser un invent propagandístic contra aquella gent, per part dels borbònics:

enterraron a la orilla de el río dos ingleses vivos. Uno que voluntariamente se permitía matar, despidiéndose de sus amigos con abrazos, y otro que habiéndole traído allí juzgando que era muerto, recordó de su desmayo o parasismo y no quería morir, pero los otros le echaron con violencia dentro de la sepultura y ya le tenían prevenido y le mataron, dándole con un maço en la cabeza. El primero fue cosa graciosa, pues viendo que el hoyo se le havían hecho arrimado al paredón, dixo que le quería a las orillas de el agua, por ser el puesto más fresco. Contentáronle con esso y después que se tendió en la sepultura, viendo que al querer espirar hazía esfuerzos para salir, con otro maço que le dieron en la cabeza, le acabaron [330].

Aquesta imatge –i altres– dels anglesos, el portaran a qualificar les seues creences com “sus ritos diabólicos y infernales ceremonias” [196].

Però enmig de tot allò, Ortí no deixa de sentir-se ferm en la seua devoció al Borbó: davant un pregó “convidant” els partidaris de Felip V a deixar al ciutat, el dietarista escriu que “pareze que havia de alegrar los ánimos de todos los que podíamos tener la vanidad de ser afectos al señor Felipe Quinto” [201]. Ortí forma part, clarament, dels qui “el vulgo dava el nombre de *boutifleros*” [234] per la seua “lealtad al verdadero y legítimo monarca” [249].

Aquell “vulgo”, el poble en definitiva, és un altre element que trobem sovint adquirint protagonisme a les pàgines d’Ortí dedicades a aquell any 1706,

en general, mostrant-se partidari de Carles III, però, en algun cas, també del costat contrari [235].

Per altra banda, ja a partir d'aquests moments, Ortí mostra el seu interès per les notícies que arriben de fora de València: Barcelona, Tortosa, Tarragona, Saragossa o Madrid passen a ser focus generadors de novetats, bé a través de cartes a particulars –que Ortí esmenta sovint–, bé a través de gasetes de diversa naturalesa, que a vegades sols nomena, altres en resumeix el contingut i altres, encara, adjuntà al seu dietari –o pensà fer-ho, i no ens han arribat. Les al·lusions a aquest tipus de materials es troben arreu, per tot el dietari.

És impossible recontar, ara, la gran quantitat d'anècdotes de major o menor relleu que narra Ortí durant aquest any 1706: la confusió d'un anglès amb Basset, per exemple, genera tot un aldarull entre el poble, desitjós de tornar a veure el seu heroi, caigut en desgràcia als ulls del poder [248]; són freqüents els falsos miracles i els suposats prodigis, com ara els de les llànties d'oli que cremen soles [248, 266, 380, etc.]; o l'aparició d'un meló que presenta a la corfa l'escrit: “¡Viva Carlos 3°!” Un portent que el mateix Ortí s'encarrega de desmentir: “Nótese que en el melón estava escrito “Carlos Tersero”, con “s”, con que también sería milagro que en el cielo no supiesen ortografía; y la primera letra de Carlos, con “c” pequeña” [362]. I un llarg etcètera del dia a dia de la ciutat. Un dia a dia en què Ortí anota, quasi bé cada jornada, la custòdia de les muralles per part dels “oficiales mecánicos”, cosa que es feia des que “vino Baset a Valencia, sin más socorro que el que por algunos días se les subministraron los mismos oficios, sin poder ganar para el sustento, pues con las malas noches que passavan en los muros, quando volvían a sus casas era para descansar y dormir” [174].

Per altra part, l'empresonament de Basset per ordre de les mateixes autoritats austriacistes suscitarà un malestar popular generalitzat. Així, el 29 de juny del 1706, enmig de les festes –incertes– per les notícies de victòries de les armes de Carles III que no es tenen per massa segures, el poble comença a dir, prova de la seua devoció a Basset, coses com:

“¡Viva Baset, antes que Carlos 3°!” Con lo qual se manifestava el allucinamiento y ceguedad del pueblo. Pero de mayor horror, por ser de escándalo, fueron las de dos clérigos que, encontrando de noche, por las calles, a un hombre que iba tocando la vihuela, le dixeron: “Hombre: aora no es hora de estas diversiones, pues se halla preso nuestro general Baset. No es tiempo sino de tomar las armas para vengar el agravio” [314].

Basset, certament, era l'heroi dels valencians, el qui havia fet promeses de rebaixar o fer fora les pesades càrregues senyorials; i és per això que fins i tot Ortí ens assabenta de l'existència d'un “retrato de Baset con un letrado baxo que dezía: *Tu honorificentia populi nostri*, título que se le da a Nuestra Señora de los Desamparados” [278]; i, poc després, d'un altre

lienzo que habían puesto en la fiesta que se hazía en el Horno de los Apóstoles, a la Assumpción de Nuestra Señora, en el qual estava pintado en medio de el señor Carlos 3º, a cavallo, a un lado el castillo de Montjuich y al otro lado, a cavallo, Baset, y a sus pies un jurado que le entrega a Baset las llaves de la ciudad de Valencia [360].

Ni cal dir que, en ambdues ocasions, Ortí mostra la seua indignació i el seu menyspreu a aquelles manifestacions a favor de Basset.

Ara bé: tot i seguint encara en aquest període de riquesa informativa al *Diario* d'Ortí, hem de comentar que la situació i l'actitud dels nostre dietarista respecte als seus escrits semblen canviar a partir de l'arribada de Carles III a València. Certament, Ortí no manifesta pràcticament cap simpatia pel rei Àustria, i quasi ni fa esment de les cerimònies fetes a la seua arribada i entrada solemnes, ni del jurament dels furs dels valencians per part del rei; però se li escolen comentaris del fervor que despertà entre el poble. Així, un llaurador d'Albal diu: "Aora no sentiré ya el morirme, pues no le rogava otra cosa a Nuestro Señor, sino que no me matasse antes de ver al señor Carlos 3º." I un altre, a la plaça del Mercat de València, afirma: "¡Aora que he visto a mi rey Carlos 3º, mas que Dios me condene...!" [409]. Però Ortí arriba un moment que sols sembla preocupar-se per les misses a què assisteix Carles III, qui li diu els sermons, i, com a molt, les eixides del rei a l'Albufera, per divertir-se, caçant. O bé tenia por d'anotar les seues pròpies reflexions, o bé, en realitat, es trobava bastant allunyat dels cercles del poder austriacista; encara que no del tot, perquè sempre està atent a les representacions litúrgiques que es fan en honor del rei, i quina capella de músics li canta, i coses així que ofereix al seu *Diario* a partir de l'octubre del 1706. València, convertida en aquell any en capital i cort principal de la part de la monarquia hispànica controlada per Carles III d'Àustria, no sembla despertar cap entusiasme en Ortí i, posats a destacar-li alguna virtut, el dietarista només és capaç de veure-li la gran devoció de què fa gala, amb l'assistència permanent a oficis litúrgics i devocionals. Així, sembla mostrar-li una certa reverència, en relatar com assistia a una processó:

siguió toda la buelta con singular modestia y edificación, fixos los ojos en el suelo y con un rosario de coral en sus manos. Y porque el afecto procuró adelantar los luzimientos, disponiendo una procesión luzida, se advierte aora el primor y acierto con que se executó [418].

En resum, l'extensa narració dels fets esdevinguts a València durant l'any 1706 ocupa més de tres-centes cinquanta entrades del dietari d'Ortí, i conté, entremesclades, notícies sobre els fronts militars al costat dels aspectes més quotidians de la ciutat, com hem vist. Tanmateix, al moment d'arribar el rei Carles, l'autor sembla que fa una reculada en la seua freqüència d'escriptura i, també, en la profunditat i el detall d'allò que anota.

Aquesta tònica de replegament dels camps d'interés d'Ortí continuarà, encara, a principis de 1707. Encara que, d'aquell any que anava a resultar

importantíssim per a la història dels valencians, al dietari d'Ortí també se'ns donen dades ben valuoses. Així, més enllà de les habituals informacions sobre les activitats religioses de Carles III, Ortí va recollint notícies que arriben dels fronts que té oberts la guerra, etc., fins que a 7 de març de 1707 ens diu que el rei anà a acomiadar-se de la Mare de Déu dels Desemparats, perquè se'n tornava a Catalunya. I llavors Ortí, potser sorneguerament, anota que el viatge “le executó su magestad después de haver comido, al punto de las dos horas, lloviendo, dexando a esta ciudad tan desconsolada por su ausencia como regozijada con su real arribo” [547]. Ortí continua amb les notícies solament apuntades, sense massa detalls. És curiós que el 27 d'abril de 1707 Ortí simplement anote: “llegó la noticia de haverse dado batalla en las llanuras de Almansa los dos exércitos, con muertos de entrambas partes” [560]. Sense més. Però això es deu, possiblement, a què Ortí esperava incloure al seu *Diario* alguna relació impresa, tal com efectivament ho fa –encara que no se'ns haja conservat– amb data del 12 de maig [579]. Per altra banda, els dies que seguiren aquell enfrontament armat la situació a València degué crispar-se molt. El 2 de maig

al passar la procesión por la calle de el Mar, una muger loca, mirando al altar del el santo, dixo: “¡Santo glorioso: hazed un milagro y sea que reyne Carlos 3º y rebiente los botifleros!” ¡Que a tan locos extremos llega el rencor y ceguedad de estos allucinados! [569].

A banda de posar de relleu la condició botiflera d'Ortí, la notícia aprofita per destacar que el poble, malgrat veure els exèrcits del Borbó tan prop, continuava confiant en el rei Carles. I continuarà creient en prodigis de llànties que s'encenen soles i esperant la defensa de la ciutat, per part dels austracistes, cosa que no succeirà. De fet, el dia 5 de maig Ortí anota que “continuóse la fuga de muchos imperiales a Barcelona” [572] i l'endemà mateix la corporació municipal, sense auxili de ningú, ja estava planificant com lliurar-se a les tropes de Felip d'Anjou, per a la qual cosa es va servir del bisbe de Croia i auxiliar de València, Isidre Aparici Gilart –el qual, al seu torn, redactaria una relació sobre aquell episodi.³ En aquest cas, tot i que Ortí no és excessivament extens i ens narra la presa de València en poques notícies [573-575], segurament perquè també pensa a incloure una relació impresa, com de fet fa,⁴ s'entreté a fer grans elogis dels felipistes:

Desde tan dichosos principios ya se experimentava lo fraternal y generoso de su clemencia, a diferencia de las tropas del señor archiduque, pues en estas, aun aquella primera noche que llegó milord, ya se distribuyeron aloxamientos por las casas. Pero aora, si no los cabos, que era justo estuviessen en la ciudad,

³ Pel que fa a la relació escrita pel bisbe de Croia, vegeu l'Apèndix XI del nostre treball (ESCARTÍ, 2007).

⁴ També ne aquesta ocasió va adjuntar una relació del lliurament de València a Felip V, impresa, que no ens ha pervingut. Vegeu la notícia [583].

no se alojaron los otros, porque los soldados particulares no entraron en ella [575].

A partir de l'entrada de les tropes del Borbó a València, les notícies que més abunden al dietari d'Ortí, en aquell any 1707, són les referides a les actuacions de les autoritats municipals i eclesiàstiques, les referències a pregons i edictes dels nous governants de la ciutat, el canvi en el sistema de govern valencià, que perdia els furs i privilegis que tenia a la Corona d'Aragó i passava a ser governat d'acord amb el dret i les lleis de Castella. En aquest sentit, més enllà del conegut decret de Nova Planta,⁵ cal assenyalar com aquella voluntat d'abolir els furs valencians era una decisió que compartien els militars borbònics i que era coneguda d'abans i tot de l'expedició del decret. Així ens ho deixa ben clar Ortí, quan relata que el dia 11 de maig, els nobles valencians, en assabentar-se que el duc de Berwick, a qui s'havia lliurat la ciutat, se n'anava a Morvedre, anaren a visitar-lo, amb la intenció de demanar clemència per al país. Ortí diu:

Ya le encontraron para montar a cavallo y, recibíendoles en pie y sin darles lugar a que hablassen los eletos, les dixo: “Yo he de hablar solo. No hablo con los individuos, sino con el reyno que en sus eletos está representado. Este reyno ha sido rebelde a su magestad y ha sido conquistado, habiendo cometido contra su magestad una grande alevosía. Y assí, no tiene más privilegios ni fueros que aquellos que su magestad quisiere conceder en adelante, sabiéndoles vuestras señorías merezer, a que yo ayudaré con todo afecto. Pero hasta agora, mal obliga su clemencia, pues habiendo yo mandado hazer un pregón para que se entreguen las armas, no se ha obedezido, y por vida de el rey que sin excempción de personas haré un exemplar riguroso, pues se ha de suponer que en adelante no ha de tener armas otro que aquel a quien yo diere lisencia, etc.” [578].

El regne havia estat rebel i el rei l'havia conquistat amb les seues armes. La cosa quedava prou clara, en les paraules de Berwick, i ho anava a estar més encara, a partir del decret de Nova Planta, les notícies del qual arribaren primer de manera indirecta a Ortí, atés que parla de cartes a particulars on es deia que el rei havia manat que “en Valencia se observassen las leyes de Castilla” [629].

Però al temps que tot açò va passant a la ciutat, hi arriben notícies d'altres parts del regne: Alzira es lliura al mariscal Mahoni [602]; després ho farà Xàtiva, que serà incendiada brutalment per les tropes de Felip d'Anjou comandades pel cavaller d'Asfeld, de la qual cosa Ortí pràcticament no diu res i, per suposat, no s'atreveix a opinar, atés que eren els del seu bàndol els qui perpetraven aquella atrocitat que ell coneixia i que altres dietaristes i cronistes expliquen millor. Només anota com

⁵ El donem, transcrit, a l'Apèndix XII del nostre treball (ESCARTÍ, 2007).

Hízose esta mañana también, por parte de el cabildo, Diputación y Ciudad una embaxada al cavallero d'Ansfeld para que se dignase suspender el orden de su magestad, que era de arruynar y abrasar a la ciudad de Xátiva; pero diziendo su excelencia que ya no le era possible detener este orden, sólo consiguieron los magistrados el que se reservassen las iglesias [612].

Però el poble continuava estimant-se més el rei Carles III, a pesar de la repressió inicial: el dia 14 de juny de 1707 “se excutó la sentencia de açotes con una muger porque hablava con ignominia y desatención de el señor Felipe Quinto” [610]. Tanmateix, Ortí és borbònic i no pot deixar d'annotar, amb orgull, una astuta actuació que creu ell que ha fet, tot ocultant informació als austriacistes:

por resolución de la Academia de Mathemáticas de la Congregación fueron esta mañana el padre doctor Thomás Vicente Tosca, don Agustín Sebregondi y don Joseph Vicente Ortí, académicos, a la casa de la Ciudad y entregaron a los jurados la planta y delineación de la ciudad de Valencia que havía trabajado el padre Tosca, la qual, aunque estava concluida quando vino Baset, estuvo retirada y escondida hasta que nuestro rey recobrasse esta ciudad. Este mismo día, de orden de la Academia, los tres mismos entregaron mapas a don Antonio del Valle, que era el que estava como virrey o cabeza de la ciudad actualmente; al maqués de Pozoblanco, por ser el coronel del regimiento que tenía la ciudad de guarnición; y al marqués de Santa Cruz, por ser Grande de España y estar en Valencia aora, como con efeto se hizo; y lo agradezieron con gran estimación [627].

Notícies que arriben de Dénia o de Lleida, de la cort, a Madrid, rogatives, edictes, actes de govern de la nova corporació municipal a la manera de Castella, etc., van ocupant les pàgines del diari d'Ortí, en aquell any 1707. També, la detenció i la condemna de l'oncle de Josep Vicent Ortí, de nom Josep, secretari de la Ciutat, el qual ha redactat un conegut memorial demanant que a la ciutat i al regne els siguen retornats els furs derogats per Felip V [662-665, 671, 674, 676 i 690]. Com a resultat d'aquell escrit, patiren presó, a més de Josep Ortí, autor del text, el jurat Lluís Blanquer –que segurament s'havia distingit en encarregar i incentivar aquell paper– i fins i tot l'impressor, Bordassar. Era una mostra més de l'actuació continuada i contundent de la repressió de l'austriacisme a València, i de tot allò que pogués estar relacionat amb ell, com es pot veure continuament a les pàgines del dietari d'Ortí: es penguen miquelets i s'efectuen escorcolls de cases de sospitosos, es decreten desterraments, etc.

Però, no tot són notícies de tipus polític. Aquell any Ortí encara ens assabenta de com, el 22 de juny,

ensayando esta tarde el auto sacramental en la casa de la Ciudad, al empezar la loa que se había compuesto nuevamente para el caso, a la dama que salía adornada de diferentes lazos de varios colores por representar a todos los colores en general, se le cayó, sin tocarle, únicamente el lazo amarillo de el pecho, quedándose los otros prendidos [615].

El groc era el color de l'Àustria, i el fet de caure aquell llaç era interpretat de manera al·legòrica per un home tan creient en aquells signes com era Ortí. Per altra banda, el 29 d'agost, es representà la comèdia *Alfeo y Aretusa*, de Juan Bautista Diamante, un dramaturg seguidor de Calderón que estava de moda. I un llarg etcètera de la quotidianitat d'aquells dies en què els castellans ideaven un nou impost per a substituir els anteriors, desapareguts amb l'aplicació de la Nova Planta i el regne no podia fer front a les condicions imposades des de Madrid (PÉREZ APARICIO, 1981, 113-126).

En total, l'any 1707 Ortí va realitzar unes dues-centes trenta entrades al seu dietari. Una xifra, doncs, semblant a la de l'any anterior, però que s'allunya, i prou, dels anys successius. De fet, els anys 1708 i 1709, Ortí encara anotarà unes cent-cinquanta i unes cent entrades en cada cas, de manera que ja es pot detectar que el seu interès anava decreixent.

Així, de l'any 1708, allò més destacable seran les actuacions dels “ministres” castellans enviats a València a posar en pràctica les directrius dimanades de la nova situació legal de la nova “província” castellana. Alguns, ocupats de fer funcionar el nou *ayuntamiento* i altres encaregats de l'administració del regne. En especial destaca la presència de Rafael Melchor de Macanaz, però al costat d'Antonio del Valle, Juan Pérez de la Puente, Pedro Colón, Rodrigo Cavallero i d'altres que aniran assolint el poder en diferents àmbits, i no sense problemes. Igualment, la justícia continua condemnant reus a la pena capital, acusats de ser “miguelets”, és a dir, de pertànyer a les quadrilles de soldats partidaris de Carles III, i que encara corrien pel regne de València. El 27 de juny de 1708,

por orden de don Antonio del Valle, se ahorcaron oy a los otros dos migueletes de Lombay; y a uno, por ser cabo de ellos, le hizieron a quartos. Cada uno era de su nación diferente: uno era portugués, otro castellano, otro valenciano y otro cathalán [823].

Pel que fa a la guerra, les notícies que recull Ortí tenen diverses procedències. Els mitjans de comunicació habituals –la premsa periòdica inicial del moment i les cartes privades i les relacions– es veuen augmentats, perquè la comunicació amb Madrid funciona perfectament. Així, el diumenge 16 de setembre es té notícia de la lliga formada per Espanya, França, Venècia, Florència, Gènova, Parma i Estats Pontificis contra l'Imperi [825]. Per altra banda, i a nivell més domèstic, pel novembre de l'any 1708 es rendirà Dénia al poder dels borbònics [863-864, 866 i 868], després de la qual conquesta, ja només restarà pràcticament Alacant en mans dels partidaris de Carles III. Però aquesta ciutat encara resistirà algun temps, després de caure Dénia, i només a

l'abril de 1709 es donarà per acabada la conquesta, en rendir-se Alacant a les tropes del Borbó, després d'un llarg setge del seu castell. Ortí en s ho ofereix dades en diverses avinenteses [872, 878, 901, 904, 910, 930-931].

L'any 1709, a banda del setge i conquesta d'Alacant, ja esmentats, les notícies cada vegada es distancien més dels problemes de la Guerra de Successió, i van centrant-se majoritàriament en la vida quotidiana de la ciutat de València. Amb la inclusió, això sí, de notícies arribades d'altres bandes. Continuen els desterraments [903, 907, 911, etc.] i les confiscacions dels béns dels austriacistes [905]. Sembla que Antonio del Valle i d'Asfeld són els qui fan i desfan a València. Els Ortí, però, se situen de nou a la vora del poder, com havien fet els seus avantpassats: Josep Ortí, que havia estat empresonat pel memorial del 1707, com ja hem dit, no s'està de compondre una dècima per festivar el jurament del príncep Lluís com a successor del seu pare, Felip. Una dècima que es va exhibir al carrer de la Mar, aprofitant la tradicional processó de sant Vicent [920]. Per altra banda, la pròpia esposa de Josep Vicent Ortí, Eusèbia Figuerola –encara que no l'esmenta mai com muller seua–, va fer una festa per la victòria d'Almansa, com l'any anterior –i els successius–, a la capella de la Mare de Déu dels Desemparats [933].

Aquell mateix any 1709 Ortí assenyalarà que des de Madrid havia arribat la notícia de les paus entre Holanda i les Dues Corones [935], encara que continuaven els enfrontaments amb els portuguesos [936] i a Catalunya [949]. D'altra banda la repressió continuava a València, i també és cert que es feien alguns intents per retornar a la pau, respecte als miquelets que encara corrien pel regne: “se publicó un bando de parte de don Francisco Caetano ofrezendo indulto y perdón a todos los miguelotes que quisieran retirarse al descanso y quietud de su casa, como entregassen las armas y los cavallos que tuviessen” [951]. Però aquells “descanso y quietud” encara tardaran a arribar, i així, per exemple, el 1711, Ortí no pot dissimular el seu disgust davant les autoritats forasteres, quan

se pasó por las armas a un valenciano, habiendo perdonado a un francés y a un castellano que estaban destinados por el mismo delito a la misma pena, y no les permitieron jugarse la vida –como es estilo–, sin duda para que no la perdiesse otro que el valenciano [1061].

Cal assenyalar, encara, que els asjusticiaments són prou freqüents i són recollits, sovint, a les pàgines d'Ortí [955, 957].

Pel que fa al 1710, cal esmentar com continua la reducció de les notícies anotades per Ortí: poc més de setanta, en total. I d'àmbit estrictament local, la major part d'elles. Encara que les notícies de la guerra es centraran a Catalunya, on el rei es troba en campanya, però també hi va donant informació sobre l'avanç de l'Àustria, que aconseguirà entrar a Madrid per segona vegada, encara que li aprofitarà de ben poc [993, 995, 996, 997, 1001, 1003, 1004, 1007, 1013, 1019, 1029, 1035, 1038, 1043, etc.]. Després d'aquell darrer intent frustrat per controlar Castella, les tropes de Carles III seran desfetes a Brihuega

i Villaviciosa [1043], i a partir d'aquest moment, l'acabament de la guerra es desencadenarà de manera més ràpida encara.

De fet, el 8 de maig de 1711 Ortí anotava l'arribada de la notícia de la mort del germà de Carles III, Josep I, emperador, sense fills [1075], de forma que la corona imperial passava a mans del seu germà, que pretenia coronar-se rei de totes les Espanyes. I aquell canvi familiar precipitaria finalment la resolució del conflicte. Per a Ortí, la notícia no sembla massa transcendent; però cal advertir que aquell any 1711 no passen d'una cinquantena les anotacions que pren al seu *Diario*, i, encara, de dimensions bastant reduïdes. L'interés per un conflicte que cada vegada s'allunya més en els seus escenaris, anava baixant, evidentment. Són de nou els aspectes més locals els que omplien les pàgines del dietari d'Ortí, i, en general, també, en relació amb qüestions de baralles per competències eclesiàstiques i civils. Amb alguna notícia, però, més destacada, com ara la reconquesta de Saragossa per Felip V [1051], enmig d'aspectes més quotidians –com ara la representació de l'"auto sacramental" *La piel de Gedeón*, de Calderón de la Barca [1081]. I mereix una menció a banda la crítica que fa Ortí al pregó que manà publicar Damià Cerdà, jutge de les confiscacions, on es donava una llarga llista dels qui havien d'anar a l'exili i als quals se'ls confiscaven els béns:⁶

a 5 de diziembre 1711, el doctor Cerdá mandó publicar un pregón contra los rebeldes, explicándoles a cada uno por sus nombres, y le imprimió. Que para ser valenciano fue terrible y imponderable maldad hazer con su patria lo que no se había hecho en Castilla ni otras partes, y con tan poca verdad, que ponía sugetos que estaban en sus casas y les suponía en Barcelona con los enemigos [1109].

Els anys 1712, 1713, 1714 i 1715 presenten poques entrades al *Diario* d'Ortí: una trentena, una quarantena, vint, i menys de deu, respectivament. Certament, aquesta davallada, en comparació a altres anys de major activitat dietarística, ens indica que Ortí anava perdent l'interés en el seu *Diario*.

De l'any 1712, potser la informació més destacada, al costat de la vinguda del duc de Vendome a València i la seua mort, a Vinaròs [1117-1118], siga aquella relacionada amb els temes teatrals, que interessaven a Ortí. En aquest cas, més encara, perquè ens assabenta que la Ciutat li encarregà una lloa a la comèdia de Candamo, *¿Quién es quien premia al amor?* [1122], i com aquelles comèdies eren representades en dues sessions. La primera per a la noblesa i els grups oligàrquics, i la segona per al poble: "la Ciudad dio patio y casuela franca para que el pueblo se divirtiese" [1123]. Òbviament, al costat d'aquestes informacions en trobem d'altres referides a notícies que provenen de l'estranger [1137] i notícies de la marxa de l'administració ciutadana o eclesiàstica [1141 i ss.].

⁶ El donem, transcrit, a l'Apèndix XV del nostre treball (ESCARTÍ, 2007).

L'any 1713, tot i la mínima remuntada pel que fa al número d'anotacions que registra el dietari, la tònica general es manté en els mateixos límits de l'any anterior. Ortí es fixa en la política econòmica dels ministres castellans establerts a València [1147, 1149, etc.], o en qüestions protocolàries que se suscitaven per les diferents sensibilitats entre els valencians i els castellans que ara ocupaven càrrecs de govern [1153]. Aquell any, en definitiva, tret d'alguna anotació de caràcter molt més domèstic –com al referida a la festa que feia celebrar la seua esposa, en record de la victòria d'Almansa [1158]–, sembla que el tema que més va atraure l'atenció de Josep Vicent Ortí fou l'administració municipal i regnícola –i també eclesiàstica–: res d'estrany, si tenim en compte l'ocupació seua i dels seus familiars, durant segles.

L'any 1714 segurament va tenir més notícies anotades, a més de la vintena que ens ha pervingut. I això perquè, a la fi, manquen tres fulls, que foren deliberadament tallats. En aquells fulls es devien contenir anotacions a partir del setembre, cosa que ens podria fer pensar que Ortí va narrar, allà, la caiguda final de Barcelona, a mans dels Borbons, esdevinguda l'11 de setembre d'aquell any. Algú, interessat en aquelles qüestions –i també amic d'allò que no és seu– les va tallar, i se les emportà. O van ser destruïdes per algun motiu que no sabem. També, per les temàtiques que tracta Ortí al dietari, durant aquell any, podríem trobar-nos davant uns fulls que abundassen sobre la qüestió de l'excomunicació de Macanaz per part del Tribunal de la Inquisició, a Madrid. Resta, ara com ara, la incognita d'aquells fulls. El que ens ha arribat, d'aquell any, es refereix, com en l'anterior, a qüestions purament municipals, en la seua major part, festes i celebracions religioses, i poca cosa més, si exceptuem l'esmentat afer de Macanaz [1220].

Finalment, l'any 1715, els temes prenen una volada diferent: l'arribada d'Isabel de Farnesio a Madrid [1211], el desterrament de Macanaz [1212-1217], i la mort del rei de França Lluís XIV [1218], omplen aquell any de tan poques anotacions.

La mort del Cristianíssim rei francès tanca l'obra d'Ortí. És significatiu, per a nosaltres, però no podem saber mai fins a quin punt el seu autor volgué que aquella darrera anotació fos *significativa*.

3. A tall de reflexió final.

El *Diario* d'Ortí ha transitat pels àmbits de la notícia quotidiana i de la notícia que provenia de la premsa impresa. S'ha allargassat fins arribar a reproduir les paraules de grans dignataris i d'homes que feren la història del País Valencià, i ha reproduït accions i paraules, també, de familiars seus involucrats en els importants daltabaixos que els va tocar viure. El *Diario* d'Ortí és, sense cap dubte, un dels millors testimonis d'aquell temps agitat i accidentat, convuls i confús: és el testimoni de l'acabament del poble valencià com una entitat jurídica diferenciada dins el conjunt de la monarquia hispànica; és el testimoni, també, de com el poble, davant l'opció austriacista, es va entusiasmar, més bé equivocadament, perquè Carles III no tenia la intenció –ni podia tenir-la– de fer efectives les promeses de Basset; és, finalment, el

testimoni de com la noblesa valenciana que havia estat fidel a Felip d'Anjou en atenció al testament de Carles II, es resistia a creure que la seua orgullosa pàtria quedava sotmesa i reduïda a les lleis d'un país veí, i, potser, el testimoni més gràfic d'això és com Ortí, en una de les darreres anotacions del seu *Diario*, encara li atorga la doble numeració al monarca llavors regnant: "Felipe IV de Aragón y V de Castilla" [1211]. Com si res no hagués passat, quan en realitat, com testimonia aquesta seua obra literària i historiogràfica, havia passat tant. Potser, en aquells moments, Ortí ja estigués més interessat en la composició del *Manifiesto de que no hubo rebelión en Valencia en los sucesos del año 1705 y los siguientes*, que últimament se li ha atribuït.⁷ Els valencians no es trobaven satisfets amb les lleis de Castella, i prova d'això són nombrosos papers com aquell, i d'altres.⁸ Però ja no es podria fer res. El passat immediat pesava. Com deien uns versos anònims conservats manuscrits a la Biblioteca Nacional de Madrid:⁹

En la ropa valenciana
también la mancha cayó,
quando la ropa tentó
una mano catalana.
Mas ya les cardan la lana
y, conforme al passo van,
creo que a puro batán
ha de quedar assolada:
todo saldrá a la colada.

¿Quién creyera que en Valencia
semejante mancha huviera,
si en sus armas conociera
dos LL por excelencia?
Basset, gefe y dando audiencia;
Cardona, primer magnate.
¡Jesús, y qué disparate!
¡Valencia está dementada!
Todo saldrá a la colada.

La "mancha" de la sublevació al poder reial es va intentar rentar amb les lleis de Castella. La llana, la van *cardar* bé als valencians. El versaire propagandista ho tenia ben clar: volia que València quedàs "assolada". No va ser així del tot –tret de Xàtiva, Vila-real i alguns altres llocs més–, però l'existència del regne de València –un país dins la Corona d'Aragó– quedava per sempre més sepultada, iniciant-se un període en què les terres valencianss

⁷ Donem la transcripció del pròleg a l'Apèndix XVII del nostre treball (ESCARTÍ, 2007).

⁸ Oferim un d'aquells documents, transcrit, a l'Apèndix XVIII del nostre treball (ESCARTÍ, 2007).

⁹ Donem els fragments referits a la Corona d'Aragó a l'Apèndix V del nostre treball (ESCARTÍ, 2007).

no foren altra cosa que una prolongació de Castella. I, encara, sense cap dels beneficis. Com assenyala següentment el mateix Ortí i Major, al *Manifiesto*:

Pues, ¿dónde está aquel gran beneficio que se supone el decreto de 1707 que se sigue a los valencianos, para estar aptos para poder obtener en Castilla, si ni aun logran lo que tenían, estando todo el gobierno en poder de los castellanos? (*apud* Pérez Aparicio 1981: 113).

Les queixes es varen prolongar en el temps, però ni tan sols el dret civil particular, retornat pels Borbons a Aragó i a Catalunya, va ser retornat a València, significativament.

La lectura del dietari d'Ortí no ens donarà una imatge exacta dels esdeveniments de la Guerra de Successió, però sí que, entre línies, i explícitament de vegades, podrem saber com es miraren aquell enfrontament bèl·lic els homes del moment, i podrem gaudir de la immediatesa dels escrits de qui va ser testimoni directe del que va ser València en aquells anys.

Bibliografia

ALMARCHE VÁZQUEZ, F. (1919) **Historiografía valenciana**. València: La Voz Valenciana.

CERVERA TORREJÓN, J. L. (2003): **Basset: mite i realitat de l'heroic valencià**, València: Tres i Quatre.

ESCARTÍ, V. J. (1990): Unes consideracions sobre la dietarística valenciana del segle XVII, **Caplletra**, núm. 9 (1990), pp. 119-127.

----- (1994): Un villancet del segle XVIII a Sant Andreu de l'Alcúdia, **Programa de festes 1994**, l'Alcúdia, Ajuntament, pàgs. 101-103.

----- (2007): **El Diario (1700-1715) de Josep Vicent Ortí i Major**. València: Fundació Bancaixa.

----- (2010). Notícia sobre la literatura memorialística al País Valencià, del segle XIV al XIX, **Manuscrits**, núm. 28, pp. 181-205.

FURIÓ VAYÀ, J. M. (2001): Els poemes valencians de Josep Vicent Ortí. Estudi i edició, **Caplletra**, núm. 31, pp. 115-150.

GUTIÉRREZ DEL CAÑO, M. (1913): **Catálogo de los manuscritos existentes en la Biblioteca Universitaria de Valencia**, 3 vols. València: Maraguat.

PÉREZ APARICIO, C. (1981): **De l'alçament maulet al triomf botifler**, València: Tres i Quatre.

PUJADES, J. (1975-1976): **Dietari**, a cura de J.M. Casas Homs, 4 vols., Barcelona: Fundació Noguera.

SANSANO, G. (2001) El Coloqui per a la festa de Nostra Senyora de la Esperanza: un exemple de *contrafactum*. Estudi i edició, dins **El teatre català dels orígens al segle XVIII**, Kassel: Reichenberg, pp. 371-389.

Recebido para publicação em 09-10-17; aceito em 12-11-17